

УДК 94 (477) “1919/1923”

Василь ФУТАЛА

**ПРАВОВЕ ТА СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНЕ СТАНОВИЩЕ
СХІДНОЇ ГАЛИЧИНИ (ЧЕРВЕНЬ 1919 – БЕРЕЗЕНЬ 1923 рр.):
РЕЗУЛЬТАТИ І ПЕРСПЕКТИВИ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ**

У статті проаналізовано праці українських і польських дослідників, присвячені дипломатичній діяльності еміграційного уряду ЗУНР, міжнародним аспектам східногалицького питання, політиці Польщі щодо української Галичини впродовж 1919–1923 рр. Автор виділив пріоритетні напрями конкретно-історичних студій, підсумував пошукову роботу вчених, окреслив коло недостатньо вивчених питань і вказав на перспективи подальшого дослідження наукової проблеми.

Ключові слова: історіографія, історіографічне джерело, ЗУНР, Східна Галичина, українське питання, анексія, антиокупаційний рух.

Перемога, здобута польським військом над армією ЗУНР у війні 1918–1919 рр., ще не вирішувала остаточної долі Східної Галичини й не означала, що цей край став частиною Польщі. Настав період складної дипломатичної боротьби еміграційного уряду Є.Петрушевича за визнання міжнародною спільнотою права східних галичан на самовизначення й утворення самостійної держави. Водночас розгорнувся активний опір західних українців польському окупаційному режиму, який наклав відбиток на подальший розвиток українсько-польських взаємин. Глибоке осмислення досвіду українських визвольних змагань 1919–1923 рр. є актуальною не тільки науковою, але й суспільно-політичною проблемою, яка понад 90 років привертає увагу дослідників та широкого загалу. За цей час опубліковано велику кількість різноманітної за жанром літератури, яка ще не стала об'єктом комплексного опрацювання в українській історіографії. Оглядово-аналітичні розвідки А.Панчука, Ю.Сливки та С.Макарчука¹ лише частково заповнюють прогалину в сучасному вітчизняному історіописанні. Тому мета статті – систематизувати процес накопичення історичних знань про правове та суспільно-політичне становище української Галичини від червня 1919 до березня 1923 рр., виявити провідні тенденції вивчення теми та накреслити шляхи подальших наукових пошуків.

Наявні історіографічні джерела можна умовно поділити на чотири основні групи. До першої належать праці переважно сучасників подій – галицьких і польських політичних діячів. До другої відносимо роботи дослідників української діаспори. Третя – це твори українських і польських науковців періоду панування комуністичної ідеології. У четверту групу зібрано доробок сучасних істориків України й Польщі.

Уже на початку 1920-х рр. відомий юрист і державний діяч М.Лозинський дав оцінку правового становища Східної Галичини з погляду міжнародного права. У праці “Галичина в рр. 1918–1920” він потрактував рішення Ради десяти Паризької мирної конференції від 25 червня 1919 р. як таке, що було спрямоване на ліквідацію західноукраїнської державності². Вироблений Вищою радою Антанти проект “Статуту для Східної Галичини”, у розумінні автора, – це “наси́льство над волею українського народу”³. Розмірковування політика про альтернативні шляхи розвитку національної державності галицьких українців привели його до висновку, що в тогочасній геополітичній ситуації домагання від країн Антанти гарантій окремої Галицької Республіки було єдино правильним рішенням екзильного уряду ЗУНР. Позитивне розв’язання цього питання давало шанс у перспективі досягти “всеукраїнського державного ідеалу”, тобто “...визволити Галичину як найшвидше з-під окупації Польщі і зберегти її для України до того часу, доки сила української державности не зросте настільки, що державному з’єднанню українських земель ніщо не зможе стати на перешкоді”⁴. Питання державно-правового статусу ЗУНР на міжнародних конференціях порушили також О.Марітчак, О.Назарук і К.Левицький⁵.

У міжвоєнний період зроблено перші спроби охарактеризувати політичне становище українських земель під польською займанщиною та окреслити шляхи розв’язання українського питання. Описи насильств над населенням Східної Галичини знаходимо в деяких публікаціях

та особистих споминах, серед яких слід відзначити “Криваву книгу” у двох частинах, яку видав уряд ЗУНР у Відні. У підготовці цього видання брали участь уже згаданий М.Лозинський та поет П.Карманський. Перша частина – “Матеріали до польської інвазії на українські землі Східної Галичини 1918/1919 року” (1919 р.) подає свідчення про вбивства, скоєні без суду і слідства у 85 населених пунктах. Цілий розділ книги розповідає про знущання над інтернованими й полоненими, кількість яких становила близько 100 тис. У 1921 р. побачила світ не менш вражаюча друга частина “Кривавої книги” – “Українська Галичина під окупацією Польщі в рр. 1919–1920”, яка хронологічно й тематично розширила документальну розповідь про страждання поневоленої Східної Галичини. У передмові укладачі зазначили: “Коли б видати весь матеріал, яким розпоряджає Уряд, треба би на се томів, томів, якими перелякати саме пекло можна б”. Уміщені в новому виданні факти злочинів свідчать, що безчинства окупантів набирали все більших масштабів. Наприклад, протягом 1919 і 1920 рр. було інтерновано й заарештовано 460 священників⁶.

Окремої уваги заслуговують політичні погляди С.Томашівського. У фонді 368 ЦДІАЛ України знаходиться низка його неопублікованих статей, написаних у 1919–1921 рр. У працях “Декілька критичних зауважень про Статут Східної Галичини” та “Критика Статуту для Східної Галичини” С.Томашівський запропонував концепцію автономії українських земель у складі Польщі. У травні 1920 р. учений повернувся до ідеї Галицько-Волинської державності (праця “Мирний договір у Східній Галичині. Його умови і недоліки”). Проте зміна військово-стратегічного становища на польсько-радянському фронті й прелімінарний мир у Ризі (жовтень 1920 р.) вплинули на погляди історика. Він відмовився від пропонованої ним концепції Галицько-Волинської держави й ідеї федерації як таких, що втратили актуальність. У статтях “Перед весною у Східній Європі” та “Ризький мирний договір”, “Нотатки на полях” С.Томашівський аналізував політику Польщі щодо українських земель і пропонував добиватися національно-територіальної автономії для українців Польщі. Тобто, місце й роль українського питання в міжнародній політиці мали вирішальний вплив на еволюцію поглядів ученого. Невдовзі він став на консервативні позиції. Вірний своїм поглядам щодо реалізації права західних українців на самовизначення, історик у праці “Десять літ українського питання в Польщі” негативно поставився до тактики бойкоту українським політикумом виборів до польського парламенту 1922 р. На його думку, “вислід був такий, що між польською державністю і найбільшою і найважливішою масою української людності політична ізоляційна плита удержалася й далі, на цілих 5 літ”⁷.

Партійно-політична тематика знайшла відображення переважно в працях М.Лозинського та М.Стахів. Так, перший автор відтворив політичну боротьбу в таборі Української народно-трудової партії (УНТП) навколо концепції політичного статусу західноукраїнських земель. Із позицій еміграційного уряду ЗУНР він виступив проти ідеї автономії, закликав до боротьби за визволення Східної Галичини з-під влади Польщі та створення національної держави⁸. Інший відомий політик, чільний діяч Української радикальної партії (УРП) М.Стахів подав короткий нарис історії західноукраїнського соціалістичного руху, торкнувся проблеми міжпартійних стосунків, зробив порівняльний аналіз політичних програм провідних західноукраїнських партій. Автор наголосив, що тільки соціалісти-радикали проповідували “конечність організації власних сил”, а участь незначної частини політиків у виборах 1922 р. він розцінив як “невиданий випадок політичної капітуляції”⁹.

Українське питання перебувало в полі зору польських публіцистів, праці яких були забарвлені виразними політичними тенденціями. Представники ендецького напрямку С.Габський, Р.Дмовський, Є.Гертх та ін., окреслюючи візію національної держави, пропонували – і як політичні діячі прагнули реалізувати – політику інкорпорації, відкритої колонізації та колонізації захоплених українських земель¹⁰. Натомість діячі пілсудського табору – Т.Голувко, Л.Василевський та ін. – бачили можливість асиміляції українців і залучення їх до співпраці з польською державою шляхом надання їм певних прав у рамках автономії в Східній Галичині й самоврядування на Волині¹¹. Найбільш відомий представник “українофілів” Т.Голувко, без сумніву, лукавив, висунувши тезу про неможливість утвердження української державності в цьому краї з огляду на чисельну меншість українців¹².

Загальна характеристика українського політикуму початку 1920-х рр. (короткі відомості про українських послів польського парламенту першої каденції, історію виникнення політичних партій та організацій, їхні програмні засади тощо) міститься в працях довідкового характеру Т. і В.Жепецьких¹³ та А.Белціковської¹⁴. У колективній роботі, підготовленій Відділом національностей Міністерства внутрішніх справ Польщі (на титул книги винесено псевдонім одного з авторів – З.Урбанський), з'явилася аналітична інформація про діяльність українських політичних сил. Не викликає заперечень сформульована в праці кінцева мета Української військової організації (УВО), однак помилковим є твердження, що перехід УНТП на автономістську платформу був “поважним успіхом польської державності”¹⁵.

У нечисленних працях істориків української діаспори побіжно відображена дипломатична діяльність еміграційного уряду ЗУНР, зроблені спроби дати правові й політичні оцінки позиції західних держав щодо українського питання. Так, С.Ріпецький дійшов правильного висновку, що рішення Ради послів країн Антанти від 14 березня 1923 р. “було потоптанням принципу президента Вилсона про самовизначення народів і суперечило виразним зобов'язанням Найвищої Ради супроти Галичини”¹⁶. М.Стахів звернув увагу на те, що Польща, не надавши Східній Галичині обіцяної автономії, по суті, втратила суверенітет над цією територією¹⁷. Подібну точку зору висловив С.Ярославин, який, крім того, торкнувся питання тимчасової радянофільської орієнтації Є.Петрушевича. На думку автора, “диктатор” “здійснив помилкову політичну акцію, яка була зовсім суперечна з його психологічною структурою, світоглядом та світосприйняттям”¹⁸.

Для іншої групи діаспорних дослідників пріоритетними були генеза й розвиток українського націоналістичного руху. У працях З.Книша, П.Мірчука, В.Мартинця, О.Навроцького та ін. з'ясовано питання про витоки Української військової організації (УВО), її завдання й тактику, наведено численні приклади боротьби військовиків проти польської влади¹⁹. При цьому П.Мірчук наголосив: якщо акції пасивного спротиву узгоджувалися з урядом ЗУНР, то форми активного опору УВО повністю перебрала на себе²⁰.

Для радянської історичної науки характерні певні особливості, зумовлені зміною суспільно-політичної ситуації в країні. Так, у 1960–1980-х рр., порівняно з попереднім історіографічним періодом, ширшим став доступ учених до архівних документів і міжвоєнної преси, у працях істориків поменшало войовничої риторики, урізноманітнилися тематика досліджень. Тоді було опубліковано немало праць, у яких, незважаючи на ідеологічні штампи, назагал обґрунтовано характеризувалася політика Польщі щодо Східної Галичини, аналізувалося ставлення країн Західної Європи до України та розв'язання східногалицького питання в 1919–1923 рр. Важливим є й те, що, розглядаючи Східну Галичину як міжнародну проблему, дослідники були змушені відмовитися від шаблонного терміна “так звана ЗУНР” і показати її керівників учасниками міжнародних договірних процесів, кваліфікувати еміграційний уряд Є.Петрушевича як суб'єкт міжнародної політики. Однак принципової переоцінки діяльності національно-державницьких сил не відбулося. Висвітлення подій у краї здійснювалося за такою схемою: з метою зберегти старі порядки та не допустити возз'єднання західноукраїнських земель з радянською Україною, “українська буржуазія” йшла на союз із “польською та західноєвропейською буржуазією”; соціальну природу національно-визвольної боротьби визначав “союз робітничого класу з трудящими верствами селянства”, а політичний зміст її сформулювала партія комуністів; боротьба робітників і селян за самовизначення краю і возз'єднання його з радянською Україною тісно перепліталася з їхньою класовою боротьбою²¹.

У повоєнній польській історіографії відбулася переоцінка національної політики Другої Речі Посполитої. А.Хойновський, а за ним і Р.Тожецький висунули тезу, що більшість українців опинилася у складі польської держави всупереч своїй волі²². Не втратили актуальності й інші висновки істориків народної Польщі. Аналізуючи “Закон про основи самоуправління, особливо у Львівському, Тернопільському і Станиславівському воєводствах” від 26 вересня 1922 р., І.Вершлер зазначив, що це “був хід у сфері закордонної політики з метою визнання східних кордонів і не мав реального значення для внутрішніх (українсько-польських. – В.Ф.) взаємин”²³. До елементів дипломатичної кампанії, покликаної забезпечити остаточне рішення

про приєднання Східної Галичини до Польщі, А.Хойновський відніс проведення загальних виборів 1922 р.²⁴.

Певний внесок у вивчення проблеми зробила С.Закс у дисертації, присвяченій міжнародним аспектам галицького питання аж до рішення Ради послів (частково опублікована в кількох статтях). Щоправда, не можна погодитися з поясненнями дослідницею причини згоди Англії на анексію Східної Галичини Польщею. В авторській інтерпретації поштовхом до такого кроку Лондона були “мізерність інтелігенції” та “низький рівень національної свідомості українців”²⁵. Тим самим С.Закс зігнорувала головні чинники, що зумовили анексію української території.

Т.Домбковський зосередив увагу на історії українського визвольного руху в Галичині, причому розглядав його розвиток у площині діяльності національно-державницьких сил. Автор із розумінням поставився до національних прагнень українців, однак на більше не спромігся: він не засудив дій польської влади на окупованих нею землях, не з’ясував справжніх причин поразки визвольних змагань західних українців, неправильно потрактував еволюцію українського національного руху, а історичну перспективу українців пов’язував лише з класовою державою²⁶.

М.Папежинська-Турек зробила спробу визначити розмах антипольських виступів у Східній Галичині. За її підрахунками, що базуються на архівних матеріалах, від січня 1922 до березня 1923 р. у краї відбулося 296 терористичних актів, у т. ч. 116 замахів і нападів, 150 підпалів, 30 випадків нищення ліній зв’язку²⁷. Ці дані суттєво відрізняються від тих, що подав Р.Тожецький. Не називаючи джерела інформації, він констатував, що влітку й восени 1922 р. було підпалено близько 2 300 об’єктів (фільварків, садиб колоністів, будинків адміністрації тощо)²⁸. Вірогідно, ця інформація запозичена ним із праці П.Мірчука, в якій не розкрито методики підрахунків²⁹. Принагідно зауважимо, що остання цифра фігурує і в працях сучасних українських істориків.

Після 1991 р. у материковій Україні відродилися традиції національної історичної науки. Звільняючись від марксистської ідеологічної парадигми, історики стали висвітлювати національне державотворення з наукових позицій, показувати суперечливий характер національно-політичного протиборства в Галичині в контексті загальноукраїнського та європейського історичного процесу. Перший узагальнюючий нарис історії ЗУНР опублікували науковці Інституту українознавства ім. І.Крип’якевича НАН України³⁰, в якому проаналізовано передумови та уроки західноукраїнського державотворення, діяльність екзильного уряду ЗУНР. Поступово коло дослідників наукової проблеми розширилося. У 2001 р. побачило світ фундаментальне видання івано-франківських учених “Західно-Українська Народна Республіка. 1918–1923: Історія” (керівник авторського колективу О.Карпенко), у шостому й сьомому розділах якого висвітлено становище Східної Галичини впродовж 1919–1923 рр.³¹ Кардинально переглянув свої попередні погляди на події більш як дев’яносторічної давнини в національному регіоні Р.Симоненко – один з авторів п’ятого тому “Політичної історії України. XX ст.”³² Науковою компетентністю й аналітичністю відзначається історико-правове дослідження Б.Тищика³³, в якому простежується статус Східної Галичини в міжнародно-правових актах 1919–1923 рр. Різних аспектів дипломатичної діяльності ЗУНР торкалися М.Геник, О.Павлюк, І.Васюта, М.Гетьманчук, О.Бетлій, М.Литвин³⁴ та ін. Із найновіших ґрунтовних досліджень варто відзначити монографію І.Дацківа³⁵.

У сукупності названі історіографічні джерела всебічно розкривають еволюцію закордонної політики ЗУНР. Історики дійшли консолідованої думки, що зовнішньополітичні концепції галичан ґрунтувалися на врахуванні зовнішніх чинників і були вимушеною реакцією провладу ЗУНР на міжнародну ситуацію і політику великих і сусідніх держав. Геополітичні пріоритети від літа 1920 р. були спричинені крахом попередніх зовнішньополітичних орієнтирів Республіки, невирішеністю східногалицького питання. Змінилися стиль та форми ведення міжнародної діяльності еміграційного уряду ЗУНР. Якщо до цього дипломатія опиралася переважно на справедливість та намагання представити Східну Галичину як нейтрально налаштовану державу, то в 1920–1923 рр. вона стала прагматичнішою: тепер уряд розраховував на суперечності між великими державами та на їхню зацікавленість сировинними ресурсами Східної

Галичини. Проте надмірні сподівання проводу ЗУНР на міжнародні фактори в розв'язанні галицького питання виявилися нездійсненими, а відтак не сприяли консолідації політичних сил краю.

Новизна порушених і вирішених завдань характеризує також зміст спеціальних досліджень О.Красівського та М.Кугутяка. Так, перший автор зібрав значний фактологічний матеріал, який розширює наші уявлення про політику польського уряду, політичних партій та угруповань щодо української проблеми, розкриває структуру українського національно-політичного табору, його програми стосовно національного питання та ставлення до польської держави. Заслугою історика є також те, що він простежив місце й роль Греко-католицької церкви (ГКЦ) в українсько-польських стосунках. На його переконання, церква стала духовною основою національно-визвольного руху в Західній Україні³⁶.

М.Кугутяк зробив удачу спробу досягнути на фактологічному й теоретичному рівнях проблему українського національно-демократичного руху в першому повоєнному десятилітті. Досліджуючи участь УНТП у боротьбі за відродження української державності в 1919–1923 рр.³⁷, автор визначив зовнішньо- та внутрішньополітичні обставини, які вплинули на утвердження двох різних концепцій у середовищі трудовиків. Одна з них була спрямована на боротьбу за державну незалежність Східної Галичини як етап у відродженні соборної Української держави, а друга відображала нормалізаційно-автономістські настрої в крайовому провіді ЗУНР. Вартий уваги висновок ученого, що УНТП мала загальнонародний характер, вона зуміла об'єднати в національний фронт проти польського окупаційного режиму всі соціальні верстви українського суспільства.

Історики порушили, а подекуди й поглибили вивчення низки інших аспектів теми: ставлення української громадськості Галичини до польської держави в 1919–1923 рр. (С.Макаруч, І.Васюта), діяльність українських політичних партій, їхні взаємини з екзильним урядом ЗУНР (І.Райківський, М.Геник, О.Зайцев, Т.Панфілова, М.Пікуляк), проблему консолідації українських політичних сил (М.Швагуляк, І.Соляр), зародження радянської влади в Західній Україні (О.Рубльов, О.Зайцев, І.Соляр), революційну діяльність УВО (А.Кентій, М.Ковальчук, О.Дарованець, В.Штокало).

У демократичній Польщі не відбулося суттєвих змін у поглядах істориків на українсько-польські стосунки означеного періоду. До позитиву треба віднести зважений підхід окремих дослідників (П.Журавський, вель Гіраєвський, М.Мрочка, Я.Пісулінський) до висвітлення проблеми Східної Галичини на Паризькій мирній конференції³⁸. Однак інші принципи питання оцінюються з позиції польських державних інтересів. Зокрема, належність Східної Галичини до Польщі “обґрунтовується” вагомою, з їхньої точки зору, польською етнотомографічною присутністю в краї, особливо у Львові, низьким рівнем національної свідомості галицьких українців тощо. На думку Т.Ольшанського, останні не визнавали своєї належності до польської держави аж до 1923 р. “скоріше з формально-правової точки зору”³⁹.

Отже, аналізована проблема в різних соціокультурних умовах пройшла у своєму розвитку три головні етапи (1920–1930-ті, 1940–1980-ті й 1990-ті – 2000-ні рр.), кожен з яких позначений приростом наукових знань. Найбільших успіхів досягли вчені незалежної України. Добре вивченими на фактологічно-ілюстративному й теоретико-методологічному рівнях можна вважати питання, пов'язані з державно-правовим статусом ЗУНР на міжнародних конференціях, інкорпораційно-колонізаторськими заходами польської адміністрації, масовим антиокупаційним рухом українців, місцем і роллю ГКЦ у національно-визвольному русі тощо. Разом з тим, детальний аналіз потребує українське громадське й економічне життя: відродження кооперативів, ремісничих закладів, відновлення роботи різних суспільних організацій та інституцій. Актуальним є вивчення т. зв. “ужиткової практики” і взаємин українського й польського населення в краї. Сьогодні бракує локальних досліджень визвольного руху на західноукраїнських землях. Багато продовжити вивчення антипольських виступів на Волині, інспірованих “Закордотом”. У сучасній українській історичній науці ще не вироблено усталеного погляду на роль ліворадикальних сил у масовому антиокупаційному русі.

1. Панчук А. М. Зовнішня політика ЗУНР в історіографії / А. М. Панчук // Вісник Прикарпатського університету імені Василя Стефаника. Серія: Історія. – Івано-Франківськ, 2000. – Вип. 3. – С. 189–196; Сливка Ю. Етапи та головні напрями дослідження ЗУНР в українській історіографії / Юрій Сливка // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. – Вип. 6: Західно-Українська Народна Республіка: історія і традиції / НАН України; Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича. – Львів, 2000. – С. 3–9; Макарчук С. Концептуальні аспекти сучасної польської історіографії ЗУНР / Степан Макарчук // Там само. – С. 9–15.
2. Лозинський М. Галичина в рр. 1918–1920 / Михайло Лозинський. – Відень : Український соціологічний інститут, 1922. – С. 150.
3. Там само. – С. 160.
4. Там само. – С. 227–228.
5. Марітчак О. Міжнародне положення галицької справи: (політ. огляд за останні роки) / Олександр Марітчак // Український скиталець. – Відень, 1923. – № 2. – С. 15–19; Назарук О. Галицька делегація в Ризі 1920 р.: спомини учасника / Осип Назарук. – Львів : Накладом Української Християнської Організації, 1930. – 169 с.; Левицький К. Дипломатична діяльність ЗУНР (1918–1923) / Кость Левицький // Літопис Червоної Калини. – Львів, 1938. – № 11. – С. 3–4.
6. Кривава книга. Частина II. Українська Галичина під окупацією Польщі в рр. 1919–1920. – Відень : Видання Уряду Західно-Української Народної Республіки, 1921. – С. 235–241.
7. Томашівський С. Десять літ українського питання в Польщі / Степан Томашівський. – Львів : Накладом автора, 1929. – С. 16–17.
8. Лозинський М. За державну незалежність Галичини. Чому українська Галичина не може прийти під Польщу / Михайло Лозинський. – Відень : [s. n.], 1921. – 56 с.; його ж. З новим роком 1924. Теперішній стан будови Української Держави і задачі західно-українських земель. – Женева : Наклад автора, 1924. – 75 с.
9. Стахів М. Проти хвилі. Історичний розвиток українського соціалістичного руху на західних українських землях / Матвій Стахів. – Львів : Накладом Соймового Клубу УСРП, 1934. – С. 119–120.
10. Grabski S. Uwagi o bieżącej historycznej chwili Polski / Stanisław Grabski. – Warszawa : Nakl. Księgarni Perzyński, Niklewicz i S-ka, 1923. – 160 s.; tegoż. Z zagadnień polityki narodowo-państwowej. – Warszawa : Nakl. Księgarni Perzyński, Niklewicz i S-ka, 1925. – 132 s.; Dmowski R. Polityka polska i odbudowanie państwa / Roman Dmowski. – Warszawa : Nakl. Księgarni Perzyński, Niklewicz i S-ka, 1925. – 533 s.; Gertych J. O program polityki kresowej / Jędrzej Gertych. – Warszawa : Wydawnictwo “Patria”, 1932. – 145 s.
11. Hołówko T. Kwestia narodowościowa w Polsce / Tadeusz Hołówko. – Warszawa : Druk. “Robotnika”, 1922. – 38 s.; tegoż. Metody i drogi sanacji stosunków we Wschodniej Galicji i województwach wschodnich // Droga. – 1926. – № 6–7. – S. 46–55; tegoż. Minimalny program polityki polskiej we wschodniej Galicji i na tzw. “kresach” // Tam że. – 1924. – № 10. – S. 4–17; Wasilewski L. Kwestia ukraińska jako zagadnienie międzynarodowe / Leon Wasilewski. – Warszawa : [s. n.], 1934. – 146 s.
12. Hołówko T. Kwestia narodowościowa... – S. 27.
13. Rzepeccy T. Sejm i Senat 1922–1927 : podręcznik dla Wyborców / Tadeusz i Witold Rzepeccy. – Poznań : Wielkopolska Księgarnia Nakładowa K. Rzepeckiego, 1923. – 552 s.
14. Belcikowska A. Stronnictwa i związki polityczne w Polsce / Alicja Belcikowska. – Warszawa : Dom Książki Polskiej, 1925. – 1086 s.
15. Urbański Z. Mniejszości Narodowe w Polsce / Zygmunt Urbański. – Warszawa : Wydawnictwo “Mniejszości Narodowe”, 1932. – S. 28.
16. Ріпецький С. Українсько-польський процес, 1918–1923: перед світовим трибуналом / Степан Ріпецький. – Чикаго ; Нью-Йорк : Укр. публіц.-наук. ін-т, 1963. – С. 25.
17. Стахів М. Західна Україна. Нарис історії державного будівництва та збройної і дипломатичної оборони в 1918–1923. – Т. VI. – Кн. 2 / Матвій Стахів. – Скрантон : Українська науково-історична бібліотека, 1961. – С. 143.
18. Ярославин С. Визвольна боротьба на Західно-Українських землях у 1918–1923 роках / Сидір Ярославин. – Філадельфія : Накладом гуртка прихильників, 1956. – С. 78.
19. Див.: Книш З. Власним руслом : Українська Військова Організація від осені 1922 до літа 1924 року / Зиновій Книш. – Торонто : Срібна Сурма, 1966. – 184 с.; його ж. Начальна Команда УВО у Львові // Євген Коновалець та його доба. – Мюнхен : Вид. фундації імені Євгена Коновальця. – 1974. – С. 288–297; Мірчук П. Нарис історії Організації Українських Націоналістів. – Т. 1. 1920–1939 / Петро Мірчук. – Мюнхен ; Лондон ; Нью-Йорк : Укр. вид-во, 1968. – 639 с.; його ж. Євген Коновалець (у 20-річчя смерті). – Торонто : Вид. спілка “Гомін України”, 1958. – 107 с.; Мартинець В. Українське підпілля. Від УВО до ОУН. Спогади й матеріали до передісторії та історії українського організованого націоналізму / Володимир Мартинець. – Вінніпег : Вид. ПУН. На скитальщині, 1949. –

- LXXVI. – 349 с.; Навроцький О. Початки УВО у Львові / Осип Навроцький // Срібна Сурма. Статті й матеріали до діяння Української Військової Організації. – 36. II : Початки УВО в Галичині. – Торонто : Срібна Сурма, [б. р.]. – С. 25–62.
20. Мірчук П. Нарис історії... – С. 26.
 21. Див.: Сливка Ю. Ю. Боротьба трудящих Східної Галичини проти іноземного поневолення / Ю. Ю. Сливка. – К. : Наук. думка, 1973. – 253 с.; його ж. Західна Україна в реакційній політиці польської та української буржуазії (1920–1939). – К. : Наук. думка, 1985. – 272 с.; Твердохліб В. Ю. Револуційно-визвольна боротьба трудящих Прикарпаття (1921–1939 рр.) / В. Ю. Твердохліб. – Львів : Вища школа, 1974. – 122 с.; Васюта І. К. Формування робітничо-селянського союзу в революційній боротьбі на Західній Україні. 1921–1939 / І. К. Васюта. – Львів : Вища школа, 1988. – 175 с. та ін.
 22. Chojnowski A. Koncepcje polityki narodowościowej rządów polskich w latach 1921–1939 / Andrzej Chojnowski. – Wrocław : Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1979. – S. 5; Torzecki R. Kwestia ukraińska w Polsce w latach 1923–1929 / Ryszard Torzecki. – Kraków : Wydawnictwo Literackie, 1989. – S. 27.
 23. Werszler I. Z dziejów obozu belwederskiego. Tadeusz Hołówko: Życie i działalność / Iwo Werszler. – Warszawa : Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1984. – S. 164.
 24. Chojnowski A. Op. cit. – S. 30.
 25. Zaks Z. Galicja Wschodnia w polskiej polityce zagranicznej (1921–1923) / Zofia Zaks // Z dziejów stosunków polsko-radzieckich. Studia i materiały. – Warszawa, 1971. – T. 8. – S. 25.
 26. Dąbkowski T. Ukraiński ruch narodowy w Galicji Wschodniej 1912–1923 / Tadeusz Dąbkowski. – Warszawa : Instytut Krajów Socjalistycznych, 1985. – 322 s.
 27. Papierzyńska-Turek M. Sprawa ukraińska w Drugiej Rzeczypospolitej 1922–1926 / Mirosława Papierzyńska-Turek. – Kraków : Wydawnictwo Literackie, 1979. – S. 130.
 28. Torzecki R. Op. cit. – S. 62.
 29. Див.: Мірчук П. Нарис історії ОУН... – С. 28.
 30. Литвин М. Історія ЗУНР / М. Литвин, К. Науменко. – Львів : Інститут українознавства НАНУ; Вид. фірма “Олір”, 1995. – 368 с.
 31. Західно-Українська Народна Республіка. 1918–1923: Історія / [кер. авт. кол. й відп. ред. О. Карпенко]. – Івано-Франківськ : Сіверсія, 2001. – 628 с.
 32. Політична історія України. XX століття : у 6 т. / [редкол.: І. Ф. Курас (голова) та ін.]. – К. : Генеза, 2002 – Т. 5 : Українці за межами УРСР (1918–1940) / [кер. тому В. П. Трошинський]. – К., 2003. – С. 351–467.
 33. Тищик Б. Й. Західноукраїнська Народна Республіка (1918–1923). Історія держави і права / Б. Й. Тищик. – Львів : Тріада плюс, 2005. – 392 с.
 34. Ґеник М. Зрада Ради Амбасадорів / Микола Ґеник // Літопис Червоної Калини. – Львів, 1993. – № 1/2. – С. 10–12; Павлюк О. В. Східна Галичина в європейській політиці 1918–1919 рр. : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук / О. В. Павлюк. – К., 1993. – 21 с.; Васюта І. Анексія Східної Галичини Польщею: міжнародні аспекти історії її здійснення у 1919–1923 рр. / Іван Васюта // Вісник Львівського університету. Серія: історична. – Львів, 1996. – Вип. 31. – С. 56–66; Ґетьманчук М. П. Дипломатична діяльність уряду ЗУНР під час радянсько-польських мирних переговорів у Ризі 1920 року / М. П. Ґетьманчук // Військово-науковий вісник. – Львів, 2001. – Вип. 3. – С. 23–30; Бетлій О. В. Українське питання в міжнародних відносинах Центральної Європи 1919–1929 рр. : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук / О. В. Бетлій. – К., 2003. – 19 с.; Литвин М. Зовнішньополітичні орієнтири ЗУНР (Геополітичний простір ЗУНР та її зовнішньополітичні орієнтири) / Микола Литвин // Україна : культурна спадщина, національна свідомість, державність. – Вип. 17 : Українсько-польсько-білоруське сусідство: XX століття. – Львів, 2008. – С. 106–115.
 35. Дацків І. Б. Дипломатія українських державних утворень у захисті національних інтересів 1917–1923 рр. : монографія / І. Б. Дацків. – Тернопіль : Астон, 2009. – 519 с.
 36. Красівський О. Східна Галичина і Польща в 1918–1923 рр.: проблеми взаємовідносин / Орест Красівський. – К. : Вид-во УАДУ, 1998. – С. 249.
 37. Кугутяк М. Історія української націонал-демократії (1918–1929). Т. 1. / Микола Кугутяк. – К. ; Івано-Франківськ : Плай, 2002. – С. 141–255.
 38. Żurawski vel Grajewski P. P. Sprawa ukraińska na konferencji pokojowej w Paryżu w roku 1919 / P. P. Żurawski vel Grajewski. – Warszawa : Wydawnictwo Naukowe “Semper”, 1995. – 128 s.; Mrocza L. Spór o Galicję Wschodnią 1914–1923 / Ludwik Mrocza. – Kraków : Wydawnictwo Naukowe WSP, 1998. – 219 s.; Pisuliński J. Nie tylko Petlura. Kwestia ukraińska w polskiej polityce zagranicznej w latach 1918–1923 / Jan Pisuliński. – Wrocław : Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, 2004. – 445 s.
 39. Olszanski T. A. Zarys Historii Ukrainy w XX wieku / Olszanski Tadeusz Andrzej. – Warszawa : Wydawnictwo “Solidarni”, 1990. – S. 94.

В статье проанализированы работы украинских и польских исследователей, посвященные дипломатической деятельности эмиграционного правительства ЗУНР, международным аспектам восточногалицкого вопроса, политике Польши по отношению к украинской Галиции на протяжении 1919–1923 гг. Автор выделил приоритетные направления конкретно-исторических исследований, подвел итог поисковой работы ученых, очертил круг недостаточно изученных вопросов и указал на перспективы дальнейшей разработки научной проблемы.

Ключевые слова: историография, историографический источник, ЗУНР, Восточная Галиция, украинский вопрос, аннексия, антиоккупационное движение.

The article analyzes the work of Ukrainian and Polish scholars on the diplomatic activities exile government WUPR, international aspects of the easterngalician question, the policy of Poland in relation to the Ukrainian Galicia during the years 1919–1923. The author considers the priority areas the concrete historical research, summed up the exploratory study scientists, outlined the range not received adequate study of questions and the pointed the prospects further development of scientific problem.

Keywords: historiography, historiographical source, WUPR, Eastern Galicia, the Ukrainian question, annexation, anti-occupation movement.

УДК 94 (477.83/.86) “1920–1921”

Тамара ГАЛИЦЬКА-ДИДУХ

СХІДНОГАЛИЦЬКЕ ПРЕДСТАВНИЦТВО НА РИЗЬКІЙ МИРНІЙ КОНФЕРЕНЦІЇ 1920–1921 рр.

У статті проаналізовано діяльність східногалицьких делегацій на Ризькій мирній конференції (1920–1921 рр.). Висвітлено заходи делегації ЗУНР, очоленої К.Левицьким, спрямовані на недопущення анексії Східної Галичини Польщею під час радянсько-польських переговорів 1920 р. Обґрунтовано тезу, що політика польської влади на окупованих теренах, а також її позиція щодо східногалицького питання на мирній конференції – вимога зняти з обговорення проблему Східної Галичини залишали політичному керівництву ЗУНР на Ризькій конференції єдиний шлях – переговори з радянською делегацією. На зустрічах східногалицьких делегатів з радянськими представниками було досягнуто угоди про створення єдиного галицького представництва ГСРР і ЗУНР. Доведено, що уряд РСФРР використовував західноукраїнські делегації (як ЗУНР, так і ГСРР) для тиску на польську сторону задля якнайшвидшого підписання миру. Стверджено, що делегація УСРР, єдина з українських делегацій, що отримала статус офіційного учасника Ризької конференції, не відігравала самостійної ролі на переговорах, повністю підпорядковуючись директивам Москви. Тому східногалицьке питання, як і українське, на Ризькій мирній конференції фактично розглядали й вирішували представники радянської Росії та Польщі.

Ключові слова: Східна Галичина, конференція, ГСРР, уряд РСФРР, українське питання.

Протягом історичного розвитку на українській землі вирішувалися долі народів і цілого континенту, ці території завжди були в епіцентрі Campus Martius (Поля битви) двох культур: європейської й азійської. “Якщо архетипним героєм сьогодношньої Європи є Одисей, то архетипним героєм сьогодношньої Євразії є Чингізхан. Мандрівник проти Номادا. Будівник проти Руйнатора. Ординська навала не є подорожжю. Це не спроба вивчити світ, не маніакальна одисеєва цікавість до невідомих земель, не пошук Ясоном Золотого Руна. Це навала зі Степу – без концепції повернення. Це нищення всього живого на своєму шляху – всього, що непридатне для харчування. Все, що не з’їдене і не знищене, має бути підкорене. Основний критерій – сила, здатність убивати, а не будувати”¹.

Сучасні події демонструють прагнення Російської Федерації переглянути результати закінчення “холодної війни” і відновити роль “світової держави”, яку вона мала у форматі Радянського Союзу. Контроль над Україною дозволить російській владі чинити ключовий вплив на всі європейські процеси й установити світове лідерство. У цій ситуації Україні треба